

колеблется в широком диапазоне в зависимости от конкретноисторических потребностей.

Ключевые слова: геополитика, мифологическая аргументация, научный инструментарий, коллективная идентичность, мифологическое сознание, картина мира.

Lavruk T. P. Mythological Component of Geopolitics: an Informative Range as a Research Problem.

Geopolitics always felt difficulties in legitimizing its conceptual provisions by means of science. This deficiency is effectively compensated by other means – primarily of mythological quality. The capacity of mythological interpretation is caused by its huge experience of having an impact on the individual and mass consciousness. Naturally, that under argumentation deficit the geopolitics can not afford the luxury to ignore the mythological potential. However, the richness of the mythological interpretation is not a constant: it varies across wide range depending on the specific historical needs.

Keywords: geopolitics, mythological argumentation, scientific instruments, collective identity, mythological consciousness, world map.

Краснокутський О. В.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПОЛІТИЧНОЇ ТА ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ ЯК ЗАКОНОМІРНІСТЬ СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТКУ ІДЕОЛОГІЇ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

З огляду на процесуальну, каузальну природу державотворчого ідеологічного явища виявлено існування взаємозв'язку між політичною й правовою свідомістю, який презентовано як провідну закономірність становлення й розвитку ідеології державотворення.

Ключові слова: закономірність, політична свідомість, правова свідомість, каузальне відношення, ідеологія державотворення.

Як і будь-який соціальний феномен, що існує в історичному просторі-часі, ідеологія державотворення у своєму розвитку підпорядкована певним закономірностям, кожна з яких постає, як відомо, у формі прояву того чи іншого закону, тобто суттєвого, стійкого, повторюваного, внутрішнього, об'єктивного й необхідного зв'язку всіх предметів і явищ. Тому, орієнтуючись на процесуальну, каузальну природу державотворчої ідеології, спробуємо виявити

взаємозв'язок, що існує між двома її складовими – політичною свідомістю й правовою, – та з'ясувати характер цього взаємозв'язку, який зумовлює зміну, розвиток державотворчого ідеологічного явища. Тим паче, що осмислення провідної закономірності останнього – невід'ємний фрагмент дослідження проблеми формування вищевказаної ідеології, розв'язання якої, безперечно, сприятиме розбудові державності в умовах сучасної України.

Пристаючи до висвітлення цього питання, принагідно відзначимо, що практично кожен із більш-менш поважних дослідників царини ідеологічного буття намагається розглянути феномен ідеології у його перманентній динаміці, зміні, розвитку. Водночас спостерігаються лише поодинокі випадки намагань виокремити й обґрунтувати ті чи інші закономірності ідеологічних явищ, закономірний характер плину й розвитку ідеології. Відповідні спроби притаманні, як правило, радянській філософській школі, марксистській традиції (В. Іванов, О. Уледов, В. Ядов та ін.). Працюючи у межах цього тренду й осмислюючи взаємозв'язки суспільної свідомості, ідеологічного явища як її невід'ємної складової. О. Уледов констатує, що існують три види закономірностей суспільної свідомості [1, 299]. Виходячи з цього, цілком прийнятною, на нашу думку, буде теза про те, що ідеологія державотворення як різновид ідеологічного явища, невід'ємної компоненти суспільної свідомості, у своєму розвитку підпорядкована низці закономірностей. Перші з них – це загальні зв'язки суспільного буття й суспільної свідомості, другі – загальні внутрішні взаємозв'язки між сторонами (основними формами) суспільної свідомості, треті ж – це специфічні зв'язки, що притаманні тільки історичним типам суспільної свідомості, практичної сферичної її складової (перші й другі закономірності, що проявляються, діють у специфічних умовах історичного буття). При цьому провідна закономірність феномена, що нас цікавить, перебуває у системних координатах загальних внутрішніх взаємозв'язків основних форм суспільної свідомості. Доцільно нагадати, що дослідники-ідеологознавці найчастіше у своїх працях згадують про те, що ідеологічний феномен, разом з усіма своїми різновидами, народившись у далекі часи в глибинних надрах людської цивілізації, знаходиться у постійному розвитку, еволюційному поступальному русі. Тут класичною є думка Ф. Енгельса, який підкреслював, що «...раз виникнувши, всяка ідеологія розвивається в зв'язку з усією сукупністю існуючих уявлень, піддаючи їх дальшій переробці» [2, 298]. Не забувають прихильники марксистських думок згадувати й про діалектичність процесу формування ідеологічного явища [3, 60]. До їх

концептів додамо: в утворенні ідеології особливо велика й знаменна роль самої свідомості людей, суб'єктивних мисленневих образів об'єктивного світу, що генеруються окремими представниками людської спільноти, їх соціальними групами й змістовно наповнюють відповідні форми суспільної свідомості, у числі яких перебуває насамперед політична і правова свідомість. До речі, чималий загал ідеологознавців прямо вказує на граничну близькість щойно названих форм свідомості, їх тісний контакт, зв'язок між ними, а у працях окремих авторів можна знайти, серед іншого, й побічні вказівки про вплив політичної свідомості та правосвідомості на ідеологію, плин її буттєвості [1, 99; 3, 63].

Приймаючи до уваги той факт, що ці дві форми суспільної свідомості (політична свідомість і правова), мають від природи певний державотворчий потенціал і з невід'ємними складовими процесу формування ідеології державотворення (політична свідомість як утворювальна складова, а правосвідомість – перетворювальна наслідкова) [4, 317], то вказані концепти (про їх граничну близькість та ін.), видаються досить виправданими, доречними й навіть більше: на підставі їх цілком правомірно допустити існування взаємозв'язку між політичною свідомістю й правосвідомістю, віднести останній до загальних внутрішніх взаємозв'язків основних форм суспільної свідомості та розглянути можливість позиціонувати його як провідну закономірність державотворчої ідеології, що детермінує закономірний характер її розвитку. Отже, на порядку денному сьогодні – постановка питання про взаємозв'язок політичної та правової свідомості й розгляд його як закономірності становлення, розвитку ідеології державотворення.

Мета статті – виявити взаємозв'язок політичної та правової свідомості, дослідити його як закономірність становлення й розвитку ідеології державотворення.

Логічно припустити, що вищевказаний взаємозв'язок в умовах реальної дійсності, державно-політичної буттєвості з необхідністю породжує взаємодію названих форм суспільної свідомості, наслідком чого є виникнення й подальше розгортання державотворчого ідеологічного буття, народження й розвиток державотворчої ідеології. Іншими словами, йдеться насамперед про те, що взаємозв'язок політичної свідомості та правосвідомості обумовлює їх взаємодію, через наявність якої і через яку безпосередньо й відбувається становлення, зміни, історичний плин досліджуваної ідеології. Спираючись на результати наших попередніх розвідок, де ідеологію концептуалізовано як специфічний процес, сукупність політичного й

правового державотворчо-ідеологічних станів, що послідовно змінюють один одного, знаходячись у взаємозв'язку, взаємопереходах попереднього й наступного [4, 316], як оригінальний каузальний процесуальний феномен, котрий утворюють дві провідні форми суспільної свідомості – політична свідомість і правосвідомість, що мають державотворчу потугу і взаємодіють між собою, віддзеркалюючи різновекторні моменти розбудови держави. Можна з цілковитою впевненістю визнати правдивість щойно висловленої думки щодо наявності відповідної взаємодії та місця останньої у формуванні, протіканні, мінливій долі ідеологічного феномену, що нас цікавить. Враховуючи те, що у підґрунті такої взаємодії, яка твориться, як відомо, у вимірах державно-політичного буття, його історичних просторо-часових координатах, закладено причинний зв'язок політичної та правової форм суспільної свідомості, цілком доречно сформулювати каузальну модель ідеології державотворення й використати її у дослідженні взаємодії, відношення цих двох форм, що допоможе, вважаємо, пізнати й повноцінно осмислити існуючий взаємозв'язок між ними. Приступаючи до формування такої моделі, спочатку потрібно уточнити співвідношення «причини» й «наслідку» у державотворчому ідеологічному явищі, проаналізувати його як специфічне каузальне соціально-духовне відношення, виділити, охарактеризувати основні елементи останнього, їх зв'язки між собою, що дозволить виявити взаємозв'язок політичної та правової свідомості й описати характеристики цього взаємозв'язку.

Оскільки державотворче ідеологічне каузальне відношення розгортається у контексті процесуальної природи досліджуваної ідеології, безпосередньо впливаючи із процесуального її характеру, то видається правомірним екстраполювати результати концептуалізації причини й наслідку у процесі ідеології державотворення, які були оприлюднені нами раніше [4, 317], у поле осмислення позначеного соціально-духовного відношення. Виходячи з цього, цілком справедливо стверджувати, що причина в ідеології державотворення як каузальному соціально-духовному відношенні – це створювана за наявності відповідних умов (насамперед, політичної ідеологічно-державотворчої діяльності, вищого рівня самосвідомості політичних суб'єктів) певна активізація політичної свідомості, що, утворюючи політичний державотворчо-ідеологічний стан, з необхідністю спричиняє активність правової свідомості, а разом із нею й народження правового державотворчо-ідеологічного стану. Відповідно, наслідок у державотворчому ідеологічному каузальному соціально-духовному відношенні – це належна активність правової

свідомості, що створює правовий державотворчо-ідеологічний стан і зумовлюється в цілому активізацією політичної свідомості.

Із запропонованих концептів логічно виходить, що в ідеології державотворення як каузальному соціально-духовному відношенні активізована політична свідомість, утворюючи політичний державотворчо-ідеологічний стан, впливає безпосередньо на правосвідомість, внаслідок чого відбувається її активізація й створення правового державотворчо-ідеологічного стану. Причинний зв'язок між певною активізацією політичної свідомості, утворенням політичного державотворчо-ідеологічного стану, з одного боку, й активністю правосвідомості, створенням правового державотворчо-ідеологічного стану, з другого боку, і є односторонньою дією причини на наслідок у каузальному відношенні. Тому такий зв'язок – це односторонній зв'язок між політичною й правовою формами суспільної свідомості, що виявляються сторонами державотворчого ідеологічного каузального соціально-духовного відношення, який зумовлює змінення цього відношення й водночас розвиток державотворчої ідеології. Діалектика ж причини й наслідку у каузальному відношенні, нагадаємо, передбачає зворотню дію на причину (у нашому випадку – політичну свідомість) з боку її наслідку (правової свідомості, відповідно). Тому досить актуальним вбачається осмислення зворотного впливу правосвідомості на політичну свідомість, що іманентна природі ідеології державотворення як специфічному причинному відношенню і що відображає невід'ємну частину їхнього взаємозв'язку й взаємодії.

Доцільно відзначити, що правова свідомість як одна із двох наявних сторін державотворчого ідеологічного каузального соціально-духовного відношення, яка відіграє в ньому специфічну роль наслідку, з об'єктивною необхідністю чинить зворотній вплив на політичну свідомість, іншу сторону цього відношення, що концептуалізується в ньому як причина. Причому такий вплив, звісна річ, може бути як симетричний, так і асиметричний щодо односторонньої дії причини (політичної свідомості) на наслідок (правосвідомості) у вказаному каузальному відношенні. Проглядаються, як мінімум, три варіанти, різновиди зворотного впливу правосвідомості на політичну свідомість. Перший вид (симетричний) має місце тоді, коли і політичні суб'єкти, і суб'єкти права знаходяться на вищому щаблі, рівні своєї самосвідомості (політичні актори – на вищому рівні політичної самосвідомості, а суб'єкти права – на вищому рівні правової) і активно проводять кожен свою відповідну ідеологічно-державотворчу діяльність (політичну й правову). У цьому випадку правова свідомість,

будучи активною під впливом активізованої політичної свідомості, впливає на останню, підштовхуючи її на наступний, порівняно з попереднім новий виток, крок активізації утворюючої складової державотворчого ідеологічного процесуального явища. До речі, саме через наявність такого симетричного зворотного впливу правової свідомості на політичну й безпосередньо через нього продовжується поступальний плин, змінення названого соціально-духовного відношення й, звісно, розвиток ідеології державотворення.

Другий і третій з означених різновидів належать до асиметричного зворотного впливу правосвідомості на політичну свідомість, який здатен значно ускладнити динаміку та перебіг державотворчого ідеологічного каузального соціально-духовного відношення, створюючи істотні внутрішні перепони під час розгортання ідеології державотворення як процесу на шляху її еволюційного розвитку. Так, другий різновид зворотного впливу має місце тоді, коли з тих чи інших причин рівень самосвідомості суб'єктів права дещо знижується й, відповідно, зменшується активність ідеологічно-державотворчої діяльності, що ними має ініціюватися й проваджуватися. Внаслідок такого порядку речей активована під впливом належного стану політичної свідомості правосвідомість поступово втрачає свою активність, своєрідний правовий державотворчо-ідеологічний запал і з істотно меншою інтенсивністю чинить зворотній вплив на політичну свідомість, тим самим блокуючи природний плин вказаного каузального відношення, стримуючи активність тієї його сторони, що виступає у якості причини, активізацію утворюючої складової процесу формування державотворчої ідеології, фактично гальмуючи цей процес, зменшуючи або ж навіть зводячи нанівець державотворчі потуги політичної форми суспільної свідомості. І, нарешті, третій вид впливу відбувається, коли маємо певне підвищення ступеня самосвідомості суб'єктів права, які еволюціонують у своєму розвитку, й активності їх ідеологічно-державотворчої діяльності. У такому випадку рівень самосвідомості носіїв права, правової ідеологічно-державотворчої діяльності, що ними продукується, може навіть дещо випереджати самосвідомість політичних акторів та їх відповідну ідеологічну діяльність. За таких обставин правосвідомість, активована політичною свідомістю, нарощує свій активний стан і чинить інтенсивний зворотній вплив на політичну свідомість. Цей вплив подекуди вона так і не сприймає в силу її певного відставання від рівня розвитку наслідкової перетворюючої складової державотворчого ідеологічного процесуального явища, що є наслідком у відповідному каузальному соціально-духовному відношенні. Такий вплив за своєю

суттю випереджає якісні характеристики сторони цього відношення, яка виступає у якості причини, вносячи в її буття певний дисбаланс, порушуючи тим самим природний ритм активізації утворюючої складової вказаного процесу, що логічно може призвести до редукації, зменшення державотворчого потенціалу правової форми суспільної свідомості, а разом з тим і до ускладнення динаміки державотворчого ідеологічного каузального відношення, розгортання відповідного процесу, що не може не відбитись, певна річ, на розвитку досліджуваної ідеології.

Очевидно, у державотворчому ідеологічному каузальному соціально-духовному відношенні правосвідомість чинить дію, зворотний вплив на політичну свідомість, що є відображенням зворотного зв'язку між цими формами суспільної свідомості. Такий зв'язок, як і односторонній зв'язок між ними, зумовлює змінення, розвиток названого відношення й, зрозуміло, досліджуваної ідеології. Враховуючи це, цілком виправдано стверджувати, що у державотворчому ідеологічному каузальному соціально-духовному відношенні, з одного боку, політична свідомість в односторонньому порядку впливає на правову свідомість, що є свідченням прояву одностороннього зв'язку між ними, а з другого боку, правосвідомість чинить зворотний вплив на політичну свідомість, що вказує на існування зворотного зв'язку між означеними формами суспільної свідомості. А тому ідеологія державотворення як специфічне каузальне соціально-духовне відношення є взаємодією сторін останнього. Ця взаємодія є віддзеркаленням взаємозв'язку політичної та правової свідомості. Тобто між вказаними формами свідомості існує взаємозв'язок, що обумовлює динаміку, змінення, становлення й розвиток означеного відношення, а разом з тим і державотворчої ідеології. Очевидно, що для виявлення основних характеристик цього взаємозв'язку, які дозволять презентувати його як закономірність становлення й розвитку ідеології, слід звернутися до аналізу основних ознак державотворчого ідеологічного каузального соціально-духовного відношення. Зазвичай виокремлюється ціла низка основних ознак, властивостей каузальних відносин [5, 484-486; 6, 211-212; 7, 146-148]. Для державотворчого ідеологічного відношення, що має каузальний характер, також характерні ці основні ознаки. У зв'язку з цим доречно розглянути деякі з них більш детально, враховуючи специфіку соціально-духовного відношення, що осмислюється.

Першою основоположною ознакою державотворчого ідеологічного каузального соціально-духовного відношення є наявність між певною активізацією політичної свідомості, утворенням

політичного державотворчо-ідеологічного стану (причиною) й активністю правосвідомості, створенням правового державотворчо-ідеологічного стану (наслідком) відношення генетичного «продукування», або «породження». У процесі вказаного ідеологічного відношення відбувається перенесення речовини, енергії та інформації від однієї форми суспільної свідомості (політичної форми) до іншої (правової), що обумовлює, породжує належну активність правосвідомості й створення правового державотворчо-ідеологічного стану. Існування відношення генетичного «продукування», або «породження», між певною активізацією політичної свідомості (утворенням політичного державотворчо-ідеологічного стану) й належною активністю правосвідомості (створенням правового державотворчо-ідеологічного стану) означає факт того, що державотворче ідеологічне каузальне відношення має суттєвий характер. Це логічно впливає із раніше запропонованої концептуалізації процесу ідеології державотворення. Адже остання як унікальне процесуальне явище постає у вигляді сукупності політичного й правового державотворчо-ідеологічних станів, що послідовно змінюють один одного, знаходячись у взаємозв'язку, взаємопереходах попереднього й наступного, яка, по-перше, об'єктивно складається і у якій знаходить свій вираз спрямована зміна суттєвих властивостей і відношень, притаманна державотворчій ідеології, що перебуває у розвитку. По-друге, вона перманентно твориться двома формами суспільної свідомості: політичною свідомістю (утворюючою складовою процесу формування ідеології державотворення) й правосвідомістю (перетворюючою наслідковою складовою відповідного процесу). Позаяк позначене соціально-духовне відношення – форма відображення взаємозв'язку між політичною та правовою свідомістю, то й цей взаємозв'язок, звісна річ, іманентно має суттєвий характер.

Другою основною ознакою державотворчого ідеологічного каузального відношення є його внутрішній, необхідний характер. Цілком очевидно, що певна активізація політичної свідомості й утворення політичного державотворчо-ідеологічного стану, що є причиною соціально-духовного відношення, належить до так званих внутрішніх причин, які незалежно від їх просторового місцезнаходження призводять до виникнення істотно важливих подій, процесів, станів, характерних для внутрішньої сутності певних явищ [7, 147]. У нашому випадку певна активізація політичної свідомості, тобто утворюючої складової процесу формування ідеології державотворення, обумовлюється внутрішньою природою

державотворчого ідеологічного феномену, тобто породжує, продукує належну активність правової свідомості, перетворюючої наслідкової складової вказаного процесу, що зумовлюється самою суттю ідеології державотворення як процесуального явища. Така активність, у свою чергу, призводить до створення правового державотворчо-ідеологічного стану, в якому виражається конкретний стан сутності державотворчої ідеології, що перебуває у розвитку. Тому вищеназване відношення має внутрішній характер, оскільки реалізується між сторонами існування (політичною й правовою свідомістю), особливості яких зумовлені внутрішньою природою ідеології.

Оскільки таке відношення постає як відбиття взаємозв'язку між політичною та правовою свідомістю, то й цей взаємозв'язок закономірно має внутрішній характер. І цей концепт є досить слушним, враховуючи те, що державотворча ідеологічна соціально-духовна взаємодія, яка є виявом суті означеного взаємозв'язку, розгортається тільки виключно між сторонами державотворчого ідеологічного відношення (політичною свідомістю й правосвідомістю) у внутрішньому форматі процесу ідеології державотворення, що є інтегратором двох форм суспільної свідомості, які спрямовані на розгортання державного будівництва, а саме: політичної форми свідомості й, відповідно, правової. Крім того, якщо певна активізація політичної свідомості (причина) виникає у відповідних фіксованих зовнішніх і внутрішніх умовах, то вона з об'єктивною необхідністю породжує, звісно, також і належну активність правосвідомості (наслідок). Це відбувається незалежно від локалізації цього соціально-духовного відношення у просторі й часі. Необхідність активності правосвідомості у названому каузальному відношенні означає, що, по-перше, ця активність має внутрішню обумовленість, вона не може не відбуватися; по-друге, означене відношення має необхідний характер і не є випадковим. Оскільки відповідне ідеологічне відношення має необхідний характер і є формою віддзеркалення взаємозв'язку між політичною свідомістю та правосвідомістю, то й цей взаємозв'язок має необхідний характер і не є випадковим.

Третя провідна ознака державотворчого ідеологічного каузального відношення – його об'єктивний характер. Це передусім означає, що становлення, змінення й розвиток цього відношення відбувається в об'єктивній соціальній реальності. Така ознака впливає із самої сутності навколишньої дійсності: як об'єктивно існує соціальний світ, так об'єктивно існують і його закони, зв'язки, відношення, у тому числі глибинні відношення у царині ідеології державотворення. Державотворче ідеологічне відношення – це насамперед соціально-

духовне каузальне відношення між політичною та правовою свідомістю реальних, насправді існуючих малих і великих груп людей, конкретних суспільств, усього людства в цілому. Тому воно об'єктивне, як і об'єктивні ці соціальні групи, суспільства, культурні зв'язки між ними, взаємозв'язки їхніх духовних світів. Позаяк означене соціально-духовне відношення, існуючи об'єктивно, є якісно визначеним способом, формою вияву взаємозв'язку політичної свідомості та правової, то й цей взаємозв'язок, певна річ, має об'єктивний характер.

Поряд з цим такий взаємозв'язок як закономірність розвитку державотворчого ідеологічного феномену має також і стійкий, повторюваний характер. На підтвердження цього наведемо декілька тез. По-перше, повторюваний взаємозв'язок між політичною та правовою свідомістю існує, бо повторюється на різних етапах історії соціально-неоднорідного суспільства, у різні часи історичного розвитку такої людської спільноти, у ті чи інші епохи її буття. Так, вказаний взаємозв'язок повторюється на кожному етапі історії класового суспільства: у Стародавньому світі, у Середньовіччі, у добу Відродження, у Новому та Новітньому часі. У рамках кожного з цих історичних періодів спостерігається духовна практика одностороннього впливу політичної свідомості на правосвідомість, що є свідченням існування одностороннього зв'язку між цими формами суспільної свідомості, й відповідна практика зворотного впливу правової свідомості на політичну, що підтверджує існування зворотного зв'язку означених форм, а значить, має місце взаємозв'язок між ними, який зумовлює державотворчу ідеологічну взаємодію, змінення, розвиток відповідних соціально-духовних відносин і історичний плин ідеології державотворення в цілому.

На різних етапах історії, починаючи з прадавніх часів, із сивої давнини, коли зароджувались перші більш-менш стабільні форми організації політичної матерії, взаємозв'язок між політичною свідомістю й правосвідомістю, зумовлюючи розвиток державотворчих ідеологічних соціально-духовних відносин, детермінує становлення унікальних типів ідеології державотворення, конкретно-історичних ідеологічно-державотворчих парадигм, що характерні тільки для певного історичного простору й часу, в межах яких формується відповідне ідеологічне поле, ідеологічний простір творення держави, де відбуваються необхідні державотворчі ідеологічні взаємодії, що роблять можливим буття теоретично обґрунтованої практичної свідомості, якою керуються будівничі державних форм, і що вносять зміни в суспільно-політичну життєдіяльність конкретного соціуму,

впливаючи на процеси державного будівництва, створення й перетворення тих чи інших держав, державних монолітів. Наприклад, такі типи й парадигми зустрічаємо в країнах Стародавнього Сходу в період Стародавнього світу, у країнах середньовічної Європи – в період Середньовіччя й Відродження, у сучасному європейському державно-політичному просторі – у період Новітнього часу. Вказаний взаємозв'язок, постаючи у соціальній реальності, повторюється і на початкових етапах історії: у Стародавньому світі, Середньовіччі й Відродженні, коли формуються певні передумови для становлення демократії в людській цивілізації з відповідним її ідеологічно-державотворчим супроводом, що пов'язані передусім із розвитком продуктивних сил і виробничих відносин, культури всього суспільства в цілому й практики державотворення зокрема. На подальших історичних етапах – у періоди Нового й Новітнього часів, коли відбувається становлення, утвердження демократії як цивілізованої форми організації державно-владних відносин, розвиток демократичних систем, відповідних структур і комунікацій, а разом з тим і необхідного для цього державотворчого ідеологічного забезпечення (демократична ідеологічно-державотворча парадигма).

По-друге, стійкий характер вищевказаний взаємозв'язок має тому, що він проявляється у життєдіяльності соціально неоднорідного суспільства за різних об'єктивних умов: за досить різного історичного простору й часу, рівня соціально-економічного й політичного розвитку, різноманітного соціокультурного середовища тощо. Так, взаємозв'язок між політичною та правовою свідомістю, повторюючись на різних етапах історії людства, проявляється в життєдіяльності класового суспільства, незважаючи на такі об'єктивні, мінливі фактори, як історичний простір та історичний час. Цей взаємозв'язок існує у період Стародавнього світу (IV – I тис. до н.е.), у період Середньовіччя й Відродження (II – XVI ст.ст. н.е.), у період Нового часу (XVII ст. – перша половина XIX ст.) і, звісно, в період Новітнього часу (друга половина XIX ст. – початок XXI ст.), маючи при цьому певні особливості свого прояву протягом кожного з цих історичних періодів, рамки яких обмежені відповідними параметрами історичного простору й часу. У межах кожного з названих вище періодів спостерігаються відповідні види, типи ідеології державотворення, які виникають, формуються, розвиваються, розпадаються, відходячи у небуття, відроджуються шляхом певної державотворчої ідеологічної соціально-духовної практики, державотворчої ідеологічної взаємодії, що з'являється як відображення, прояв взаємозв'язку позначених форм

суспільної свідомості в умовах конкретного історичного простору-часу.

Оскільки взаємозв'язок між політичною свідомістю й правосвідомістю проявляється у вигляді державотворчої ідеологічної взаємодії у різному історичному просторі й часі, можна припустити, що він має певну стійкість. Свідченням цього є те, що цей взаємозв'язок проявляється у суспільному середовищі за різного рівня соціально-економічного й політичного розвитку суспільства, що позбавилось соціальної однорідності. У межах майже всіх суспільно-економічних формацій (рабовласницької, феодальної, капіталістичної, соціалістичної), які характеризуються певним рівнем розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, соціально-економічних і політичних інститутів, взаємозв'язок між політичною й правовою свідомістю зумовлює державотворчу ідеологічну взаємодію, її динаміку, розвиток відповідних соціально-духовних відносин, тих або інших видів аналізованого нами ідеологічного феномену (державотворчої ідеології рабовласницької держави, феодальної, капіталістичної, соціалістичної), внаслідок чого відбувається становлення унікальних, самобутніх системних утворень ідеології державотворення, ідеальних структур, що надихають, живлять собою безмежні горизонти практичної свідомості творців могутніх державних конструкцій (монархій, республік, імперій тощо). Вони, звичайно, несуть на собі відбиток певного типу формації.

Таким чином, взаємозв'язок між політичною й правовою свідомістю має у цілому суттєвий, стійкий, повторюваний, внутрішній, об'єктивний і необхідний характер, а тому може бути охарактеризований як провідна закономірність державотворчого ідеологічного феномену, що зумовлює становлення й закономірний розвиток ідеології державотворення. Вважаємо за доцільне у подальших розвідках приділити увагу розгляду особливостей прояву цієї закономірності на різних етапах історії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Уледов А. К. Структура общественного сознания. Теоретико-социологическое исследование. – М. : Мысль, 1968. – 324 с.
2. *Енгельс Ф.* Людвіг Фейєрбах і кінець класичної німецької філософії // Твори / К. Маркс і Ф. Енгельс ; [пер. із 2-го рос. видання]. – К. : Видавництво політичної літератури України, 1964. – Т. 21. – С. 257-302.
3. *Іванов В.* Идеология: характер и закономерности развития / [пер. с болг. А.В. Федотова]. – М. : Политиздат, 1977. – 303 с.

4. *Краснокутський О. В.* Взаємозв'язок причини і наслідку, можливості і дійсності у процесі ідеології державотворення // Гілея: науковий вісник. – 2013. – Вип. 68. – С. 316-321.
5. *Алексеев П. В.* Философия : учебник [для студ. высш. учебн. завед.] / П.В. Алексеев, А.В. Панин. – М. : ПБОЮЛ Грачев С. М., 2000. – 608 с.
6. Материалистическая диалектика : в 5 т. / [под общ. ред. Ф.В. Константинова, В.Г. Марахова]. – М. : Мысль, 1981. – Т. 1. – 1981. – 374 с.
7. *Краснокутський О. В.* Взаємозв'язок між суб'єктом і об'єктом влади як закономірність розвитку державного управління // Культурологічний вісник: науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпряни. – 2009. – Вип. 22. – С. 142-150.

Краснокутский А. В. Взаимосвязь политического и правового сознания как закономерность становления и развития идеологии государственного строительства.

Учитывая процессуальную, каузальную природу идеологического явления, связанного с государственным строительством, выявлено существование взаимосвязи между политическим и правовым сознанием, которую представлено как ведущую закономерность становления и развития идеологии государственного строительства.

Ключевые слова: закономерность, политическое сознание, правовое сознание, каузальное отношение, идеология государственного строительства.

Krasnokutskij A. V. The relationship of political and legal consciousness as pattern formation and development of the ideology of the state-building.

Given the procedural, causal nature of state building ideological phenomenon revealed the existence of the relationship between political and legal consciousness, which is presented as a key pattern formation and development of the ideology of the state-building.

Keywords: law, political awareness, legal awareness, causal relationship, the ideology of the state-building.

Піпченко Н. О.

ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ США, ЄС ТА РОСІЇ

У статті охарактеризовано теоретичні підходи до дослідження впливу інформаційно-комунікаційних технологій на міжнародні відносини; проаналізовано використання соціальних медіа у сучасній зовнішньополітичній практиці США, Європейського Союзу та Росії.

Ключові слова: зовнішньополітична діяльність, соціальні медіа, США, ЄС, Росія.

Трансформація сучасного міжнародного середовища вимагає від політичної еліти країни постійної уваги до сучасних інформаційних технологій задля узгодження та розробки цілісної стратегічної зовнішньополітичної концепції держави, оскільки розвиток глобалізаційних процесів призвів до зміни впливу держави на управління світовими політичними процесами, розмивання традиційних понять державного суверенітету, національної ідентичності та непорушності державних кордонів. Інформаційно-комунікаційні технології надають рівні можливості як для здійснення негативного впливу на зовнішньополітичні процеси через поширення кіберзлочинності, інформаційного тероризму та інших інформаційних зловживань, так і для позитивного впливу через удосконалення методів здійснення зовнішньої політики, її демократизації, надання рівних можливостей індивіду та іншим сучасним акторам міжнародних відносин щодо забезпечення власних інтересів. Разом з тим, політико-економічна та культурна глобалізація, створивши умови для поширення інтернет-технологій, сприяла поглибленню міжнародного співробітництва та зниженню витрат практично в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Наукове дослідження проблем впливу інформації на всі сфери життєдіяльності людини розпочалось ще в кінці ХХ століття. Зокрема, еволюція наукової політологічної думки з питань інформаційного суспільства та інформаційно-комунікативних технологій (Ф. Фукуяма, С. Хантінгтон, І. Валлерстайн, Ж. Дюрозель, Дж. Розенау, Ж.-М. Гухенно, Д. Стоун, С. Ромм, К. Мюллер, Ч. Шмітц та ін.) свідчить про те, що будь-яка внутрішньополітична проблема (економічна, соціальна, екологічна, військова тощо), яка є предметом державної